

Antun Mažuranić (1805.—1888.) Iz zbirke gosp. Vladimira Mažuranića u Zagrebu.

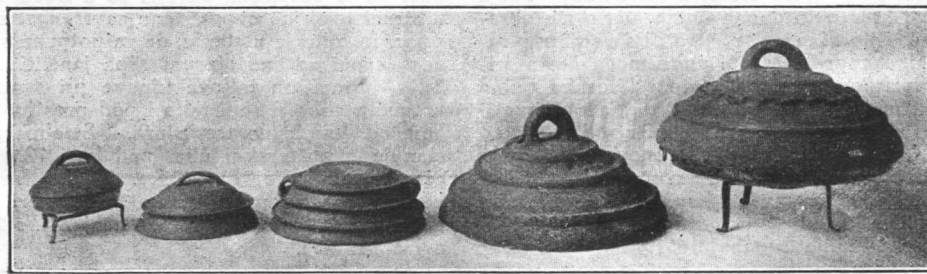
sačuvane, da veoma dostojno reprezentiraju svoju vrstu. Obje su u kožnatim plosnim kutijama, zapravo u dvjema kožnatim koricama. Na prvoj slici predočena je vanjska

strana s elegantno utještenim ornamentom, koji nosi sav odsjev biedermeyerskog ukusa. Na drugoj slici lijeva je strana iz blijedunjavo crvenog pliša sa preostalim klasicističkim dekorativom, dok je sama daguerreotypija pod staklom u harmonično srezanom tamnom okviru. Isto je i sa trećom slikom.

Portret Antuna Mažuranića (1805.—1888.) snimljen je u Beču 27. kolovoza 1852., »par Monsieur Le Pescheur de Lyon«, koji je *raisonne* nicht ausgesetzt werden; und diejenige kolorirana uokvirena mjedenim limom (6×7,5 cm.) i visilica je plave svilene vrpce a nosi na naleđu stručnjačku opomenu: »So wie Aquarelle und Miniatur-Gemälde dürfen die Daguerreotyp - Bilder in Farben der Sonne nicht ausgesetzt werden; und diejenigen, welche sie immer im Schatten halten, werden das Vergnügen haben, selbe durch eine beträchtliche Reihe von Jahren in ihrer ursprünglichen Frische zu erhalten«.

Danas je daguerreotypija iza polstoljetnog zanemarivanja postala rado traženi muzealni i sabirački starinarski predmet. Unatoč prošaste obilnosti u Hrvatskoj i svestranih potraživanja, nije mi ipak uspjelo za ovu publikaciju pronaći do ovo par primjeraka.

dr. Josip Matasović.

IZ MATERIJALNE KULTURE.

(Etnografski Muzej u Zagrebu.)

Pekve (crijepnje).

Na veliku je području Balkana još i danas u običaju, potječući tradicijom iz duboke starine, pečenje kruha, pogače pa i kolača spomoću zemljane sprave, koja se različito naziva: pekva, peka (nazivi naročito u Hrvatskoj, Bosni i Dalmaciji), crijepnja, crepulja (u istočnoj Bosni i Srbiji), pokljuka, vršnik, sač, ožeg. Karakteristike i oblike uglavnom im prikazuje otisnuta slika takovih objekata iz

Etnografskoga muzeja u Zagrebu, od jamačno najmanjega tipa (slijeva), prikladna za pečenje male pogače ili čega sličnoga pa do najvećih i najmasivnijih za omašne hljebove velike porodice. Svi imadu oblik znatno udubena konkavna poklopca a stijenke su im već prema veličini debele otprilike 0,5—3 centimetra.

Hljeb (ili pogača) peče se redovno »p d pekvo m« jednostavno, t. j. umiješano se

tijesto istrese na samo ognjište, od pepela posve očišćeno, crijepnja se na žestokoj vatri živo ugrije pa onda njom hljebac poklopi, nagrne se na nju sa svih strana još dovoljno žeravice i vruća pepela pa je to drži vruću, dok se kruh ne dopeče (tako na pr. u Lici). Da se popeo i žeravka na pekvi drže, ima ona kolutaste izbočine (u Lici ih zovu »bručice«).

Pored ovoга načina savršenije se peče pod pekvom na sadžaku, gvozdenu tro-

nošku, a na njemu je kovna tepsija, malo manja od svoje crijepnje, koja je poklapa preko ruba. Tijesto se istreseno u tepsiju i poklopljeno crijepnjom stavi na sadžak na vatri, pa se tako podjednako peče ozgo i ozdo (v. prvi i posljednji lik na slici). No osim ovoга peče se gdješto i tako, da se u zažarenu crepulju izvali hljeb kao u zdjelu, prekrije ona njegova površina, što tako gore gleda, još slojem žeravke i pepela pa tako ostavi, da se peče u položaju obrnutu

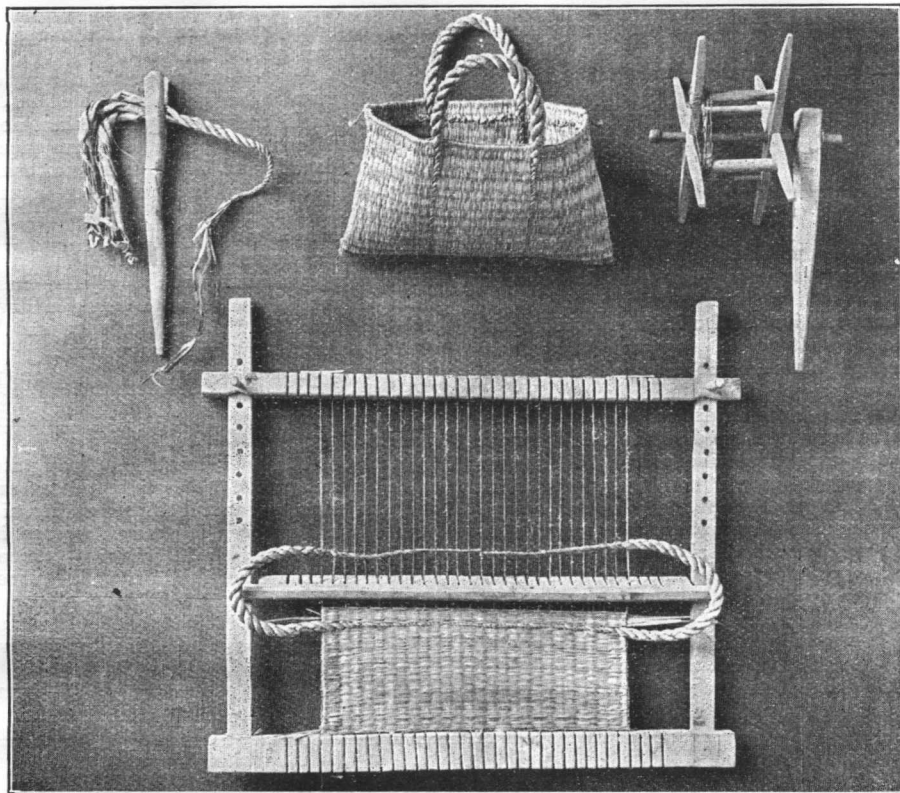
ŽENSKA NOŠNJA IZ PISAROVINSKE JAMNICE .
OPLEČAK

nego je prije opisani (tako naročito u zap. Srbiji).

Pekve su gotovo svuda zemljane, rjeđe gvozdene (na pr. u Bosni i tu ih zovu sač). Prave ih seljaci lončari redovno uz druge

svoje lončarske produkte, tako u Lici (u Kaluđerovcu), gdje kao i za druge lonce glinu miješaju sa samlitim lončarskim kamenom (kalcitom?) pa ih posve pečene još pocrne; u Srbiji u okrugu užičkom ima i po-

sebnih »crepuljara«, koji se bave pored svoga ratarstva izradbom samo crepulja od takove slične zemljane smjese.

Pored manjih razlika u obliku — užičke su na pr. većma sploštene (i imaju rupu na dnu) — razabiraju se među njima različite tipova i prema položaju uha (drška): u ličkih su u pravilu dva uha sa strane, inače jedno na vrhu; osim »obruča« za žeravku (u većih pekava) redovno imaju odušku za zrak one, pod kojima se hljeb poklopljen peče, no toga u ličkih nema.

Vrlo oskudna ornamentika pekava iz svih pomenutih krajeva pokazuje značajno podudaranje (kao i ostala tamošnja keramika): valovitu (slavensku) liniju, prehistorički već potvrđenu. Ta je karakteristična crta sad urezana izvana lončarskim drvenim nožem (v. treću slijeva na slici), sada ista takova iznutra (na užičkima), a sada plastično izvedena kao »obruč« za žeravicu (v. prvu zdesna). Osim toga nađe se na gdjekojoj i posebni koji znak lončara ili po više udubina od prsta (jamačno praznovjerna značenja i svrhe; v. na slici dvije zdesna).

Upotreba i po tom produkcija pekava sve je rjeđa, što se dalje ide prema zapadu

i sjeveru (u Sloveniji ih na pr. nikako ne poznaju), dok na jug i istok Balkana sve više preteže paralelno sa snižavanjem stepena civilizacije. U Bugarskoj zovu čirepnjom, kamenu ploču, na kojoj se kruh peče pa je i to pekva svoje vrste. One su, prema mišljenju Rud. Meringera, istraživača balkanske materijalne kulture, jedno od obilježja siromaštva — gdje nije bilo moguće imati u kući krušnu peć, a gdje se nahode danas pekve i pečenje spomoću njih pored krušne peći, one su zaostali svjedoci nekadašnjega siromaštva i veće primitivnosti. Dakako, da i one danas u onim krajevima, gdje je zamah civilizacije među seljaštvom jači, pomalo iščezavaju.

Rogožari i njihova izradba.

Po cijeloj su sjeverozapadnoj Hrvatskoj u seljaka tipične njihove torbe, zvane »rogožari«, produkti osobitoga tamošnjeg seljačkog kućnog obrta. Naročito im je produktivno područje u Hrv. Zagorju u kotaru ivanečkom, odakle donja slika prikazuje čitavu aparaturu ovoga malog narodnog obrta.¹

¹ Prema podacima prof. V. Tkalčića, kustosa Etnografskoga muzeja u Zagrebu.

Glavna je sprava za pravljenje takovih rogožara »prema« (znači isto što »razboj, tkalački stan«). Ona je tkalački stan svoje vrste, rudimentaran, sadržeći samo bitne elemente savršenijega stana: okvir za osnovu i brdo, spravu za sabijanje tkiva, ili bolje pletiva, jer je taj posao tkanje i pletenje ujedno (Flechtweberei).

Prije nego se počne posao na »premi«, prirede se »ruč« rogožara i sama osnova. Ta se osnova suče od »konopljin« (najprostija kudjelja) na osobitoj drvenoj spravi »kolombaru«, kojemu se »stupic« zadjene i učvrsti u kakovu čvršću podlogu, a oko njegove se osovine »brca« (naziv nastao od deminutiva br(d)ce analogijom prema brdo) okreće sam »križ« toga vitlića i okretanjem na njemu suče konopac za osnovu. Priredivši dovoljno takova konopca namjesti se već prema željenoj veličini rogožara gornja pomična priječka na »premi«, učvrsti klinovima i onda razapinje osnova idući od zarez a do zarez a gornje i donje priječke naizmjenice. — »Ruče« se prave prepletanjem širih vlatova (listova) rogoža preko struka slame, koji se zadjene u poseban drven procjep »ručnicu« (kako se razabira na slici na nedovršenoj takovoj »ručici«), a njezin zašiljeni se kraj »ručnice« učvrsti u kakovoj rupi na klupi.

Oba se tanka kraja »ruč« čvrsto upletu u samu osnovu po srijedi.

U tako se uređenu osnovu može upletati rogož, upravo jedno po jedno »betvo« rogoža, t. j. uski trakovi rogoža, kalani nožem od širih vlatova (listova), i to naizmjenice redom sad iznad, sad ispod konopca osnove. Posao taj ide vještoj ruci vrlo brzo, a za sabijanje novih upletenih »betva« uz prijašnje služi drveno »brdo«, koje je bitno slično tkalačkomu, samo što je relativno prema broju niti u osnovi dakako rijetko nazupčano, čitavo je od jednoga komada drveta, izrađeno kao češalj a može se sa tkiva posve skinuti (t. j. nije zatvoreno).

Pletući na taj način dobiva se produkt, koji je svojim sastavom posve jednak jednostavnom tkivu na tkalačkom stanu.

Kad je čitavo s kraja na kraj gotovo, skine se sa »preme«, sklopi tako, da »ruč« dođu zajedno, a sastavljeni se po strani rubovi sašiju i rogožar je gotov. Spretan izrađivač — često su to i dječaci — treba za srednji rogožar otprilike 1 uru da ga posve izradi, a na dan ih izradi po 8—10. Rogož za svoj posao nabavljaju najviše oko Jaske, u Zdenčincima pa i drugdje izvan svoğa kraja.

Dr. M. Gavazzi.

PUBLIKACIJE.

O danku dalmatinskih primorskih gradova, ustupljenom hrvatskim vladarima od Vasilija I.

Najbolji poznavalac vizantinskih financija, A. Andréadès, napisao je veoma interesantnu studiju o vizantinskom budžetu s natpisom: *Le montant du budget de l'empire byzantin* (*Revue des études grecques*, XXXIV (1921), 20.—56.), punu novih rezultata, koji će dobro doći i za bolje razumevanje našega ekonomskog razvoja. Cela je rasprava, dakle, za nas veoma važna, a posebice je interesantno razlaganje o razlici između danka (tribut) i poreza (impôts) u Istri. Tu je, usput, dodana i jedna primedba o danku vizantinskih primorskih dalmatinskih gradova hrvatskim vladarima, koji im je ustupio Vasilije I. U kontraverzi, koja još postoji u našoj istoriografiji o ovom pitanju, nema se izgubiti iz vida ni ova beleška (str. 42.³) učenoga i oštromnoga grčkoga pisca.

N. R.

*

Srebrnič Jos. Dr. Papež Ivan X. v svojih odnosih do Bizanca in Slovanov na Balkanu (Bogoslovni vestnik, II. (Ljubljana 1923.), 206.—40).

Pisac je sebi postavio u ovoj raspravi nekolicke svrhe — da dokaže, kako je Liutprandov sud o papi Jovanu X. tendenciozan i netačan, da uopšte utvrdi znamenitost vladavine Jovana X, da razjasni njegove odnose prema Vizantiji i Bugarskoj i, naposljetku, da rasvetli njegovo držanje prema Hrvatima, čiji je vladar Tomislav za njegova pontifikata dobio kraljevski naslov. Srebrnič se s najviše brižljivosti trudio da na osnovu savesne studije izraza i spretne upotrebe literature rekonstruira razvoj komplikovanih odnosa između Rimske kurije i Bugarske kao i između Rimske kurije i carigradskog patrijarha Nikole Mistika. Na osnovu pisama patrijarha Nikole Mistika utvrdio je već V. N. Zlatarski vrlo zanimljive istorijske činjenice i sklopio čitav niz hipoteza, koje je, od česti, i Šišić primio u svojoj istoriji Hrvata. Sada ih Srebrnič pretresa, te neke prima a neke odbija, no kako je istorijskih izvora za ove odnose malo i kako je vizantinska pisma veoma lako upotrebljavati kao istorijske izvore, to se odnose između Bugarske i Vizantije i Bugarske i Rimske kurije još ne mogu rekonstruirati bez nekih hipoteza, koje počivaju na labavim izradama. Za nas je, razume se, od osobita interesa odeljak Srebrničeve studije: Ivan X. in Hrvati (230—40),